

I. О. Пінчуккандидат педагогічних наук, докторант
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН ЗІ СКЛАДНИКІВ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено пошуку ефективних способів організації самостійної роботи з формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи з урахуванням сучасних вимог та умов навчання, методів її ефективної організації як невід'ємної складової частини системи освітнього середовища. Автором розглянуто специфіку і проблеми організації самостійної роботи студентів педагогічних закладів вищої освіти та визначено ефективні методи її організації з урахуванням сучасних вимог до якості залишкових знань та професійної компетентності як цілісної системи освітнього процесу у формуванні висококваліфікованих спеціалістів.

Самостійна робота є одним із найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної освітньої діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи освіти самостійна робота домінує серед інших видів освітньої діяльності студентів після практичної підготовки фахівця. У процесі формування іншомовної комунікативної компетентності її варто організувати як цілісну систему: використання освітніх сайтів; роботи з електронними виданнями; виконання індивідуальних завдань на основі використання ІКТ; поточної атестації за допомогою електронного тестування як однієї з форм організації контролю за самостійною роботою студентів, бо вона виносить на підсумковий контроль разом з іншим освітнім матеріалом.

Зазначено, що інформаційно комунікаційні технології відіграють важливу роль у розвитку самостійної роботи сучасних студентів. Самостійну роботу майбутніх учителів початкової школи у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності варто впроваджувати з використанням інформаційних технологій.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, майбутні вчителі початкової школи, самостійна робота студентів, формування комунікативної компетентності, освітній процес, самоосвіта.

Постановка проблеми. З метою пошуку шляхів удосконалення іншомовної підготовки майбутніх учителів початкової школи в розрізі сучасних вимог їхньої підготовки до роботи в Новій українській школі виникає потреба в дослідженні оновлених прийомів, що сприяють формуванню вміння здійснювати організацію активного спілкування, що з набуттям фахової компетентності надасть змогу майбутньому вчителю початкових класів здійснювати активне навчання, що передбачає використання системи методів і прийомів, спрямованих на свідоме, вольове, цілеспрямоване виконання ними комунікативних завдань, необхідних для набуття іншомовної комунікативної компетентності.

Згідно з Болонською декларацією, Національною доктриною розвитку освіти України, Законом України «Про вищу освіту» головним завданням реформування вищої школи є формування творчої особистості, зокрема вчителя початкової школи, здатного

здійснювати продуктивну професійну комунікативну діяльність на високому фаховому та науковому рівнях. У системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти вагоме місце посідає самостійна робота. Сьогодні сучасний учитель початкових класів має вміти аналізувати наукові, публіцистичні, педагогічні праці, орієнтуватися в потоці наукової інформації, творчо використовувати досягнення сучасної науки, сучасні технологічні надбання, володіти культурою наукового та професійного іншомовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему дослідження іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені.

Необхідність, онтологічні основи та можливі механізми самоорганізаційних освітніх і культурних процесів перетворення студентів на конкурентноспроможних фахівців досліджують учені філософських, педагогічних, психологічних галузей

наук. Це засвідчують публікації В. Андрущенка [1], Л. Горбунової [6], О. Мергелішвілі [9], О. Сандиги [12], В. Шевченка [14] та ін.

Українська дослідниця Л. Бірюк [2; 3] вивчає процес формування і саморозвитку комунікативної компетентності з російської мови майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Особливості самостійної та автономної роботи студентів у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності досліджують учені О. Бігич, Н. Бориско, С. Ніколаєва, О. Устименко, Е. Хоменко та ін. [10, 15].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності

Виклад основного матеріалу. Конституцією України проголошена спрямованість освіти на людину як найвищу соціальну цінність. При цьому акцентується увага на проблемі становлення окремої особистості в освітньому процесі, на її самореалізації. Тому вважаємо актуальним розгляд ролі й місця студента як саморозвивальної (синергетичної) підсистеми в системі формування професійних комунікативних умінь учителя початкових класів, що функціонує в освітньому просторі закладу вищої освіти.

В основі традиційної системи освіти лежить методологія соціоцентризму, в межах якої мета розвитку особистості – її соціалізація й професіоналізація з позицій максимальної користі для суспільства. Підґрунтям такої методології є ілюзія стосовно того, що зовнішнє безпосередньо формує внутрішнє. Нова освітня парадигма, що ґрунтується на загальнозначущій теорії саморегуляції (синергетиці), має важливе ключове філософське значення для організації фахової підготовки у ЗВО та актуалізує проблеми самодетермінації, самопроекування, самовиховання й самонавчання майбутніх педагогів початкової ланки освіти.

Дослідники процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій освіті виділяють низку факторів, що впливають на реалізацію системи самонавчання. Так, Н. Каморджанова [7, с. 151–152] виділяє такі фактори: соціально-економічні; технічні; територіальні; аверсійні; якості студента; престижність диплому даного ЗВО; розвиненість бібліотечної сітки міста, де знаходиться заклад, можливість користування міжбібліотечним абонементом; ціни на книги й інші носії інформації (газети, журнали, щотижневі огляди, дайджести тощо); умови покупки й користування книгами і т.п.; вартість житла; вартість проїзду; сучасність, якість, зручність, наявність комп'ютерних систем; кількість місць у читальних залах; можливість виходу в Інтернет; можливість користуватися електронною поштою; місце знаходження закладу

освіти, місце знаходження бібліотек; місце знаходження читальних залів; транспортне забезпечення; безперспективність певного диплому; нестача коштів; відсутність необхідної літератури в магазинах та бібліотеках; грубість і неухважність персоналу ЗВО; низька якість кадрового потенціалу; віддаленість місця проживання від закладу освіти; віддаленість місця проживання від бібліотек; рівень освіченості й культури в даній місцевості; рівень володіння викладачами сучасними технологіями підготовки кадрів; потреба в спеціалістах даного профілю зараз і на перспективу. Вважаємо, що негативний вплив ряду факторів на самостійну роботу студентів також можна усунути зусиллями певного ЗВО, підвищивши при цьому якість кадрового потенціалу, рівень володіння викладачами сучасними технологіями підготовки майбутніх учителів, покращивши роботу та оснащення бібліотек і читальних залів, зокрема забезпечивши постійний доступ до Інтернету.

Відповідно до Положення «Про організацію освітнього процесу у вищих закладах освіти» самостійна робота студента є основним засобом засвоєння студентами освітнього матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Розширення функцій та зростання ролі самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її обсягу, а й зумовлює зміну у взаємовідносинах між викладачем і студентом як рівноправними суб'єктами освітньої діяльності, привчають його самостійно вирішувати питання організації, планування, контролю за власною освітньою діяльністю, виховуючи самостійність як особисту рису характеру.

Самостійна робота є одним із найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної освітньої діяльності, що здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи освіти самостійна робота домінує серед інших видів освітньої діяльності студентів після практичної підготовки (може становити від 25 до 55% програмового матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності студента [2, с. 10–15].

Цілеспрямована сукупність дій студента під керівництвом викладача на основі використання засобів супроводу освітнього процесу передбачає самостійність – можливість здійснювати самостійну роботу на основі формування якостей рефлексивного керування.

Дослідники проблем самоосвіти наголошують, що домінантними якостями особистості, що формують її здатність до самореалізації, є творчі якості: допитливість, сміливість, упевненість у власних силах і здібностях, креативність, гнучкість

поглядів, готовність до ризику, наполегливість, емоційна стійкість, ініціативність, самостійність, оригінальність, нестандартність, виражена сила «Я», розвинуте уявлення, фантазія, проблемне бачення, здатність до дослідницької діяльності, критичне мислення [15, с. 29].

Переконані, що тільки цілеспрямована робота над собою, над формуванням Я-комунікативноспроможного збагачує молоду людину в аксіологічному й культурному аспектах [9, с. 78]. Перед молоддю завжди постає широке поле вибору (в термінах синергетики – біфуркації). Вона може вибирати: знати лише рідну мову, лише державну, тільки російську чи тільки англійську мову; володіти і рідною, і державною, і російською та ще й німецькою, англійською мовами.

Загальною проблемою вищої освіти є зменшення кількості годин на вивчення програмового матеріалу, тому дуже часто застосовують випереджувальні завдання. Ці завдання спрямовані на повне або часткове попереднє самостійне вивчення студентами навчального матеріалу, який буде висвітлюватися викладачем на планованих заняттях. Попередньо вивчений студентами матеріал можна використовувати на лекціях, семінарах у вигляді рефератів, наукових доповідей, обговорювати у процесі дискусії тощо.

У процесі самоосвітньої діяльності (і не лише для студентів) джерелом інформації є книга. Необхідним для студента є синтетичне читання – конкретне і раціональне використання часткового і суцільного читання книги. Останніми роками поширюється так зване швидкісне читання. Цей метод привертає увагу людей розумової праці. Для оволодіння навчальним матеріалом можна пропонувати студентам різноманітні методи самостійної роботи з книгою: складання плану прочитаного, складання тез, конспектування, анотацію, цитування, рецензування, реферування, нотування (виписування незрозумілих слів з подальшим тлумаченням) [10].

Але на сучасному етапі книгу замінили інші джерела інформації, такі як ІКТ (інформаційно-комунікативні технології), а студенти є «жителями» соціальних мереж, Інтернет-простору, віртуального комп'ютерного світу.

Сучасні засоби ІКТ спрямовані на досягнення результату освітнього процесу, що сприяє розширенню дидактичних можливостей в організації самостійної роботи студентів, а саме таких, як: забезпечення гнучкості освітнього процесу за допомогою варіативності; трансформація змісту, методів і форм навчання, організації занять, поєднання різних методик навчання для студентів різнорівневої підготовки; варіювання складності та об'єму завдань, темпу їх виконання; активізація освітньо-пізнавальної діяльності студентів через моделювання якісно нового типу візуалізації

навчального матеріалу як реальних, так і віртуальних об'єктів, процесів та явищ; ігрове навчання; посилення мотивації й пізнавального інтересу студентів у навчанні за рахунок інноватики методів навчання, можливості індивідуалізації навчання; мобільність на основі реалізації технічних можливостей сучасних пристроїв, здійснення педагогічної корекції і безперервного зворотного спілкування та зв'язку; якісні зміни освітньої діяльності загалом та контролю (здійснення тестового контролю з діагностикою, зворотнім зв'язком і оцінюванням етапів, дистанційна освіта) [8].

Інноваційні освітні технології на основі застосування ІКТ спрямовані на те, щоб підвищити інтерес до навчання, привчити студента працювати самостійно, бути компетентним та мобільним, адаптуватися до вимог сучасного суспільства. Крім того, вони відкривають студентам доступ до самоосвіти, нетрадиційного накопичення знань через джерела ІКТ, розширюють можливості для творчості, неординарного підходу у вирішенні фахових ситуацій, це не просто засоби навчання, а й якісно нові технології в підготовці конкурентоспроможних фахівців, у переході від початкового до вищого рівнів самостійності [13].

Самостійну роботу майбутніх учителів початкової школи у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності варто впроваджувати з використанням інформаційних технологій та необхідно організувати як цілісну систему: використання освітніх сайтів; роботи з електронними виданнями; виконання індивідуальних завдань на основі використання ІКТ; поточної атестації за допомогою електронного тестування як однієї з форм організації контролю за самостійною роботою студентів, бо вона виносить на підсумковий контроль разом з іншим освітнім матеріалом.

Важливим для професійної освіти є навчання студента опановувати професійну термінологію, оперувати спеціальною термінологією, аргументовано висловлювати власну думку, аналізувати факти, опонувати та вміти вести дискусію. У зв'язку з цим значення набуває самостійна робота з додатковими джерелами (глосаріями, енциклопедіями, словниками, базами даних), що забезпечує можливість зіставлення матеріалу, узагальнення, порівняння, аналізу, класифікації [3].

Інша важлива проблема для студентів – відбір необхідної, змістовно цінної інформації в межах будь-якої навчальної програми. Часто перед студентами постає проблема відсутності розуміння ступеню необхідності інформації та можливостей її застосування.

У сучасних умовах перед педагогічними працівниками стоїть низка завдань з метою максимального наповнення навчальним матеріалом в організації самостійної роботи студентів,

зокрема створення електронного навчально-методичного посібника як носія освітньо-наукового змісту курсу, що відповідає вимогам професійної підготовки майбутніх фахівців.

Багато комп'ютерних курсів використовують нові можливості презентації освітнього матеріалу. Специфічними особливостями, на думку М.А. Бовтенко, є особлива інтерактивність, використання комплексу засобів представлення інформації: тексту, графіки, звуку, відео; індивідуалізація навчання; адаптивність; моделювання завдань та контроль виконання. Комп'ютерні програми особливо важливі для організації самостійної роботи студентів у процесі закріплення вивченого матеріалу, та підготовки до аудиторних занять [13].

Електронний посібник нового типу повинен максимально полегшити розуміння, активне запам'ятовування понять, тверджень, прикладів, залучати до освітнього процесу можливості сприйняття мозку, тобто слухову, зорову та емоційну пам'ять. Ефективність опрацювання, якість засвоєного матеріалу залежить від структури та навчальних блоків, а саме: теоретичного; наочно-дидактичного (ілюстративного); довідково-довідникового; контролюючого.

Застосування сучасних інформаційних технологій у процесі організації самостійної роботи має ряд переваг: навчальний матеріал подано на сучасному рівні; можливість вибору студентом індивідуального режиму роботи; використання можливостей переносу навчального матеріалу на електронні носії; варіативність завдань з особистісно-зорієнтованим урахуванням можливостей та здібностей студентів; підвищення професійної мотивації студентів; можливість об'єктивного електронного контролю за станом засвоєння студентом необхідного навчального матеріалу.

Висновки і пропозиції. Отже, самоосвіта – це цілеспрямована свідома, систематична діяльність особистості з метою вироблення в собі бажаних духовних, інтелектуальних, комунікативних, моральних, естетичних, фізичних та інших позитивних якостей і рис та усунення негативних. Головною метою самовиховання на етапі професійного становлення майбутнього вчителя є досягнення згоди із самим собою, пошуку сенсу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей, активне самоствердження в суспільному житті. На нашу думку, оволодіння майбутнім педагогом початкових класів іншомовною комунікативною компетентністю сприяє збереженню, зміцненню й поширенню головних цілей і цінностей вищої освіти, створює умови для продуктивної професійної підготовки, забезпечуючи гнучкий характер початку та завершення здобуття вищої освіти в цій системі поряд із можливістю індивідуального розвитку, соціальної мобільності

та навчання протягом усього життя задля самореалізації.

Перспективу дослідження вбачаємо в обґрунтуванні та створенні сучасних комунікативно спрямованих засобів розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В.П. Національна доктрина розвитку освіти: потреби, принципи, пріоритети. *Тези доп. на Всеукр. наук.-теор. конф. «Ідеологія державотворення і суспільствознавча наука», (31 травня 2002 року)*. Запоріжжя : Просвіта, 2001. С. 16–19.
2. Бірюк Л.Я. Система формування комунікативної компетентності з російської мови майбутнього вчителя початкової ланки освіти. *Вісник НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2009. № 5. 60 с. С. 10–15.
3. Бірюк Л.Я. Формування і саморозвиток комунікативної компетентності з російської мови майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки : навч. посібн. у табл. і схемах: для студ. за напр. підгот. «Почат. освіта». Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. 116 с.
4. Бондар В.І. Педагогіка і філософія : взаємодія і взаємозбагачення. *Вища освіта України*. 2002. № 3. С. 14–18.
5. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. Кременя В.Г. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2004. 160 с.
6. Горбунова Л.С. Синергетичне мислення: раціональність інформаційної епохи. *Сб. статей по м-лам 2-й междунар. научн.-практ. конф. «Философские проблемы гуманитаризации высшего образования», (25-27 июня 2002 г.)*. Сумы – Бердянск. 240 с. С. 232–234.
7. Каморджанова Н.А. Современные технологии подготовки экономических кадров в высшей школе : дисс. ... на соиск. ученой степени доктора эконом. наук. Санкт-Петербург, 1997. 282 с. С. 151–152.
8. Ландэ Д.В. Поиск знаний в интернет. Профессиональная работа. Москва : Издательский дом «Вильямс», 2005. 72 с.
9. Мергелішвілі О. Синергетичне світобачення студента: проблема становлення. *Вища освіта України*. 2003. № 3. С. 77–81.
10. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручн. для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
11. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: практикум : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : ТИПУ, 2008.

12. Сандыга О.И. Гуманистическая позиция личности профессионала: синергетический подход. Сб. статей по материалам 2-й междунар. научн.-практ. конф. «Философские проблемы гуманитаризации высшего образования», (25–27 июня 2002 г.). Сумы – Бердянск. 240 с. С. 178–181.
13. Скуратівська С.П. Особливості організації самостійної роботи студентів. *Форум педагогічних ідей «Урок»*. URL: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/education/36615/
14. Шевченко В. Філософоцентризм освіти і синергетика навчання. *Вища освіта України*. 2003. № 3. С.48–54.
15. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості : наук. вид. / за заг. ред. С.М. Ніколаєнка, В.В. Тесленка. Київ : Пед. преса, 2007. 176 с. С. 29.

Pinchuk I. Students' independent work as one of the components of forming intending primary school teachers' foreign communicative competence

The article deals with the search for effective ways of organizing independent work on the forming future primary school teachers' foreign language communicative competence, taking into account modern requirements and learning conditions, the methods of its effective organization as an integral component in the educational environment. The author examines the peculiarities and challenges of organizing students' independent work in pedagogical higher education institutions and defines the effective methods of its organization, taking into account the modern requirements for the quality of residual knowledge and professional competence as a holistic system of educational process during the forming highly qualified specialists.

Independent work is one of the most important components of the educational process, which involves the integration of different types of individual and collective educational activity, which is carried out both during the classroom work and extracurricular work, without the participation of a teacher, and under his / her direct supervision. In the context of the modern education system, independent work is dominant among other types of students' educational activities after the practical training of a specialist. In the process of forming a foreign language communicative competence, it should be organized as a coherent system: the use of educational sites; the work with electronic textbooks; individual tasks based on the use of ICT; current assessment by means of electronic testing, as a form of organizing the control of students' independent work, because it is submitted for final control together with other educational material.

It was noted that information and communication technologies play an important role in the developing modern students' independent work. So, intending primary school teachers' independent work in the process of forming a foreign language communication competence should be implemented by means of using the information technologies.

Key words: *foreign language communicative competence, intending primary school teachers, students' independent work, forming communicative competence, educational process, self-education.*